

Benkei-Kovács Balázs: Recenzió dr. Ponyi László Közművelődés és romák című könyvéről

A társadalomtudományokban vannak szenzitív és vannak aktuális témák, és a két típus kereszteződéséből születnek a legizgalmasabb, és legbátrabb kutatások. Ponyi László *Közművelődés és romák* című könyve ezek közé tartozik. A kutatást a méltán népszerű, francia érdekeltségű L'Harmattan kiadó jelentette meg a tavalyi év második felében, egy egyszerű, ugyanakkor elegáns megjelenésű, könnyen forgatható, kézre álló kis kötetben. A könyv formátuma ne tévesszen meg senkit elsőre, a kötet tartalma közel 260 oldalon keresztül mutatja be a vizsgálat tárgyát, és ad teljesképet a hazai közművelődés helyzetéről, és benne az elsősorban, de nem kizárólagosan roma lakosság számára fenntartott intézmények sajátosságairól.

A L'Harmattan kiadó Metszéspontok interdiszciplináris tudományos sorozatának egyik első köteteként megjelenő könyv kézírata egy empirikus doktori kutatás keretében született a kultúratudományok területén: alcíme még közelebb visz bennünket a tárgyalt téma magjához, a Roma közösségi házaknak a közművelődés és a kisebbségtudományok szempontú vizsgálatához. Ponyi szerzői stílusa tudományos és olvasmányos egyszerre, hol megfelelő tömörségben, hol kellőképpen kifejtve mutatja be az egyes témaköröket: megfelelő távolságtartás és elfogulatlanság jellemzi írását. A könyv mögött álló, feldolgozott ismeretanyag tartalom pedig tiszteletet parancsoló: mind a szakirodalmi források mennyisége, mind a kulturális statisztikai adatok, és a jogszabályok ismerete, és a kutatás tárgyát képező célcsoport, illetve a rájuk vonatkozó korábbi vizsgálatok bemutatása esetében. A kötet felépítése jól strukturált, koncentrikus körökben haladunk egyre mélyebbre a közművelődés általános vizsgálatát és sajátosságait is követően a roma népesség közművelődési gyakorlatának empirikus módszerekkel történő feltárásáig.

A szerző által bemutatott témakörök számos izgalmas kérdést vetnek fel: „Milyen globális és európai kihívásokra kell válaszolnia és mik a kulturális átalakulás hazai sajátosságai? Mi a jelentősége a tőkeelméleteknek a kultúráközvetítés területén? A társadalmi és kulturális tőke jelenléte mennyire jellemző a közművelődés intézményrendszerében és a roma közösségi házak esetében? Milyen változások történtek a rendszerváltást követően a közösségi művelődés területén? Mik a jellemzői a kisebbségi oktatásnak, ezen belül is milyen a roma közösségek oktatása és közművelődési tevékenysége? Milyen vonatkozásai vannak a társadalmi és oktatási

egyenlőtlenségeknek, a szegregációnak, a multikulturális nevelésnek és oktatásnak? Ebben a koordinátarendszerben mi a roma közösségi házak szerepe? Ők maguk is szegregáló intézmények lennének? Hol vannak, miből tartják fenn magukat és mit csinálnak? Milyen típusait ismerhetjük? A közművelődési intézményrendszer tagjai? Mennyire hasznosak és értékesek a társadalmi integráció és felzárkózás szempontjából?” - sorolja a fel egy csokorban a kérdéseket a L'Harmattan kiadó honlapján, a könyv bemutatója kapcsán Ponyi szerzői érdeme abban áll, hogy ezeket a fajsúlyos kérdéseket mindvégig objektív tudományos hangvétellel járja körül, számos szempontot megvizsgálva, és a szakmai kérdésekre sikerrel talál megoldási javaslatokat is.

A kötet hat nagyobb tartalmi egységből áll: a bevezetést követően az első témakörben a kultúra elméleti alapjait és fogalmainak változását járja körül a szerző. Ezt követi a közművelődési jogszabályok változásának elemzése a rendszerváltozástól kezdve napjainkig, amely összekapcsolódik a szervezeti változásokkal és a finanszírozás kérdésével is. A harmadik tematikus egységben kerül sor a roma lakosság helyzetének szociológiai és részben társadalomtörténeti szempontú bemutatására, a széles látókörű témapozicionálást követően itt is eljutunk célcsoport közművelődési tevékenységének jogszabályi kereteinek elemzéséhez. A negyedik fejezetben a társadalmi egyenlőtlenségek, multikulturalitás és a szegregáció problémaköreit vizsgál meg, a multikulturális oktatást és nevelést a leszakadó, hátrányos helyzetben lévők oktatási esélyegyenlőségének biztosításának eszközeként bemutatva. Az ötödik nagy elméleti tematikus egység a kisebbségi oktatás és nevelés jogszabályi, társadalmi és történeti dimenzióját veszi górcső alá. Az utolsó, terjedelmében a legjelentősebb fejezet pedig bemutatja (közel 100 oldal terjedelemben) az interdiszciplináris módon felvázolt elméleti háttérre épített empirikus vizsgálat eredményeit.

A könyv egyik első bírálója, Dr. Sári Mihály professzor a mű jelentőségét a roma célcsoport közművelődési tevékenységének bemutatása szempontjából a következőképpen ragadja meg: „A roma „társadalom” fejlődésében a következő lépés a problémáik intézményes kezelése lesz, amelyben a közművelődés specifikus feladatait is ellátó roma közösségi házak már ma szerepet kapnak. A kutatás nehézsége azonban abban is állt, hogy a vizsgált intézmények formái, fenntartása, stabilitása, fennmaradása eltérő - ám mégis aktuális és tudományos értékű képet kell a szerzőnek adni a gyorsan változó intézményrendszerről.” (Ajánlás, 7. oldal)

Az empirikus vizsgálat bemutatása kutatási alapkérdésekkel és a fókuszban álló intézmények leltárjainak számbavételével indul: Az országos adatbázisban szereplő 228 roma közösségi ház és szervezet közül az észak-magyarországi régió három megyéjében található intézmények kerültek a kutatásba. A vizsgálat reprezentatív mintájába 32 közösségi szintér került bevonásra, ami összességében regionális szinten az intézmények több mint 90 %-át fedi le (Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 11, Heves megyében 11, Nógrád megyében pedig további 10 intézmény). Az empirikus kutatásban a trianguláció módszerét alkalmazza Ponyi: eszköztárában a kvantitatív adatok kérdőíves gyűjtését kiegészíti a kvalitatív interjúkra alapozott vizsgálat és elemzés, egy minél komplexebb kép megrajzolása céljából. A félig strukturált interjúkat vegyesen, intézményvezetőkkel (14 fő) és a közösségi szinterek látogatói célcsoportjába tartozó személyekkel (10 fő) készítette. Módszertanilag pontos, jól felépített az empirikus kutatás, térbeli kiterjedésének

követhetőségét a szerző megyei és regionális térképek segítségével is illusztrálja.

A kvalitatív eredmények bemutatásának nagy erénye, hogy eredményei jól összevethetőek az országos adatokkal (fenntartót típusa, programok, képzések, stb.): A szerző ugyanis a feldolgozás során ügyelt arra, hogy az adatlekérdezés tematikailag és részben szerkezetileg is kövesse a Kulturális statisztikai adatszolgáltatás (<https://kultstat.oszk.hu/>) logikáját. Az országos adatok is bemutatásra kerülnek a kötetben 2015-ig, frissebb változatuk pedig nyilvánosan elérhető az országos statisztikai felületen. A vizsgálat ezen részének fontos eleme a fejlesztések és beruházások számbavétele, amelyek 2006 és 2015 között megvalósultak ezen intézményekben. A színterek digitális ellátottsága is alaposan bemutatásra kerül, valamint jelentős figyelmet kapnak az intézmények kommunikációs és marketing eszközei, humánerőforrás (foglalkoztatottak és önkéntesek) ellátottságuk. "A legjellemzőbb feladatok a közösségi színtérben teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozók számára elsősorban a színtér működéssel, fenntartásával, valamint ebben az esetben is a gyerekek felzárkózásával és a roma családok társadalmi integrációjával kapcsolatosak." (166. o.) Az intézmények emberi erőforrás ellátottsága tekintetében közel 60 %-uk (19 intézmény) jelezte a kutatás során, hogy közösségfejlesztő szakemberre lenne szükségük (171. o.). A feltárt adatok széles köre nyomán teljes képet kapunk a regionális intézmények fontosabb jellemzőiről.

Ponyi a kutatásból nyert statisztikai adatokat vizuálisan változatos formában jeleníti meg, különböző diagramok, táblázatok és térképek keretében, ahol lehetséges és érdemes a megyei jogú városok - városok - községek adottságait településtípusonként külön-külön is bemutatja.

A kvalitatív kutatás eredményei két önálló részre bontva kerülnek bemutatásra: elsőként az intézményvezetőkkel felvett interjúk tapasztalatai, majd a látogatók véleményeinek tematikus elemzésére kerül sor. A fejezetben során több szempontból is hangsúlyozásra kerül ezen roma közösségi színterek helyi szinten kiemelten meghatározó jellege, amelyeket a szerző adatokkal és interjúrészletekkel is alátámaszt: „A szerepüket tekintve a közösségi színterek olyan komplex és hiánypótló szolgáltatásokkal rendelkeznek, amelyet más intézmény, vagy szervezet nem tudott/nem tud nyújtani az adott településen, vagy településrészen. (...) Ennek a komplex és hiánypótló szerepnek a betöltése kifejezetten fontos a szegregátumokban, vagy a szegregátumok közelében élő hátrányos helyzetű lakosság részére.” (189. oldal) Az interjúelemzés során személyes narratívákon keresztül tekinthetünk be a közösségi színterek szolgáltatási repertoárjába, a helyi innovációkba és szükségelték kiszolgálásába, a forrásfelhasználás módzataira, a pedagógiai-nevelési munkába, valamint a lokális jellegű kulturális eseményekbe. Kezdetben ezek a közösségi színterek számos akadályba, helyenként ellenállásba is ütköztek, melyeket idővel sikerült leküzdeniük: „A közösségi színterek indulása időszakában a település lakossága részéről félelem és ellenállás irányult ellenük. Ez vélhetően abból fakadt, hogy nem ismerték még a színterek tevékenységét, vállalt feladatait.” (197. oldal) A közösségi színterek azóta a helyi szintű társadalmi tőke megerősítésének egy fontos helyszínévé váltak. Ugyanakkor a kutatási eredmények rámutatnak, hogy bár „a roma integrációs és felzárkózási célok ugyan nem változtak, de bizonyos tevékenységek módosultak, megszűntek, vagy éppen kiegészültek. Ezek a változások mindig szorosan összefüggtek a rendelkezésre álló pénzügyi forrásokkal, a pályázati

elvárásoknak való megfelelés kényszerével és a helyi szükségletek figyelembevételével.” (206. o.)

A látogatói interjúk narratívái alapján a szerző kiemeli, hogy a közösségépítési funkciót a színterek sikeresen látják el: „tanulni és barátokat szerezni jártak a színterekbe. Jól érezték magukat a közösségben, és azt is jelezték, hogy a gyerekeik szintén szeretnek idejárni.” (218. oldal) A kapcsolati és társadalmi tőke fejlődése a színterek látogatottságával párhuzamosan hozzájárult az interjúalanyok életminőségének javulásához, valamint a cigányság kultúrájának a megőrzéséhez, továbbadásához is.

A könyv nem csupán kutatási eredményeket sokoldalúan bemutató összefoglaló alkotásként értékes. Logikus felépítése, a szerző érthető stílusa, valamint a témát innovatív és hiánypótló módon feltáró jellege miatt egyetemi tankönyvként is megállja a helyét, mind a kultúratudományok, a kisebbségtudományok, vagy a tágabban értelmezett neveléstudományok területén. A szerző reflektív és önreflexióra is hajlamos stílusa révén azonban mégsem válik didaktikussá a közvetített tartalom, hanem inkább kérdéseket ébreszt az olvasóban is, dialektikus jelleggel.